

Gaardbo Sø og grisen i sengen

Af Niels Bendsen

Det må have været med en blanding af nysgerrighed, spænding og betænkelighed, at ældre folk i årene 1881-82 så til, medens vandet roligt, men sikkert, sank i den fordum så store Gaardbo sø.

Hvad kunne der ikke skjule sig under det 1400 tdr. land store vandspejl, som dygtige og dristige entrepernører nu gik igang med at sænke til selve søbunden lå åben?

Gårdejer Lars Chr. Pedersen, Skjortholt i Åsted sogn nedskriver i 1855 følgende sagn om Gaardbo sø's tilblivelse:

»Hvor den store og dybe Gaardbo sø nu er har engang stået en stor herregård, hvor engang en konge (næssekonge) boede, og den gang gik der en fjord op til Jennet by, som længe har været tilføjet med sand. Den konge der boede på Gaardbogård ved kristendommens indførelse var meget ugudelig og ville ved alle lejligheder spotte den ansatte præst, men han traf mand for sig. Kongen lod engang præsten hente for at berette (meddele nadveren) en syg. Da præsten nu i sin kjole med bogen hentedes hen til sengen, så han, at det var et slagtet vin, som var påklædt og lagt i sengen for at gøre nar af ham, han blev nu både vred og bedrøvet og manede gården, så den straks begyndte at synke. Præsten kom nu ud til sin vogn og bad karlen (kusken) køre, da han var kommet noget fra gården savnede han sin bog, som han havde glemt i stuen.

Karlen fik nu ordre til at hente den, men han kunne ikke, thi vandet var allerede til knæene, men præsten lovede, det ikke skulle stige, mens han forrettede sit

ærinde, det gjorde vandet heller ikke, men kusken skyndte sig også alt hvad remmer og tøj kunn holde, men aldrig så snart var han kommet op på vognen og så tilbage, før hele gården var sunket.«

Sagnet om søens tilblivelse findes i ti variationer, hvoraf de fire må kunne betegnes som »fuldkomne«, medens et er så kort og »ufuldkomment«, at det måske oprindeligt stammer fra et helt andet sagn.

Dette sidste sagn lyder i al sin korthed således: »Hvor Gaardbo sø er, skal være sunken en præstegård. De har fundet tetøj der ude, skåler og tallerkener.«

Fig 1. På de ældste kort over det nordlige Vendsyssel har Gaardbo sø sit afløb mod nord og vest til Skagerak. Ca. 1660.

Fig 2. Sandsynligvis har søen aldrig haft afløb mod nord, men har stået i forbindelse med Kattegat som det ses af kortet her fra 1825. Om det har været muligt at besejle søen fra havet i historisk tid er et spørgsmål, som hvis det besvares positivt, vil give mulighed for at finde skibsvrag i stedet for herregårdsruiner.

De øvrige sagn har alle grisen i sengen som hovedingrediens og når man sammenstiller de ti variationer i et skema, får man mulighed for at danne sig et indtryk af sagnet i en »standardform«, som måske er identisk med det oprindelige »grundsagn«.

(tallene henviser til litt. listen)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Gården:										
Slot									x	
Herregård	x		x	x			x		x	
Gård					x	x				x
Præstegård		x								
Manden:										
Konge				x			x			
Herremand	x								x	
Ridder			x							
Frue								x		
Mand					x	x				
Grisen:										
Slagtet	x				x	x	x		x	
Levende			x							
?				x				x		x
Den syge:										
Sygt menneske	x					x	x		x	
Bedstemoder			x							
Sig selv								x		

(tallene henviser til litt. listen)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Bogen:

Med bog	x						x	x		
Uden bog			x							
Hentes							x			
I land selv										
I land på stol	x							x		
Troværdigheden:										
Gården kan ses			x				x			x
Ting fiskes op		x								

A.P. Gaardboes genfortælling af sagnet må siges at være den af alle variationerne, som kommer nærmest til det som kan kaldes »grundsagnet«:

»I gamle dage skal der, hvor Gaardbo sø i Råbjerg sogn nu er, have stået en herregård, som kaldtes Gaardbogård. Imellem herremanden på Gaardbogård og præsten var der opstået uenighed, og herremanden fik derfor det indfald at ville drive spøg med præsten.

Herremanden lod nemlig slagte et svin, og efter at hårene var taget af det, blev det lagt i en seng som om det havde været et menneske, og da dette var gjort, lod herremanden sende bud til præsten og foregive, at der på gården var et sygt menneske, som gerne ville have »Faar« til sig for at blive berettet. Præsten, som havde gået i den sorte skole, og var en grumme lærd mand fattede ingen mistanke om opfordringen men indfandt sig snart på Gaardbogård, hvor han blev henvist til et værelse, hvor den foregivne syge skulle ligge, og da præsten nu så, hvad der var gjort, blev han, som ikke var underligt, så forbitret, at han straks ilede fra gården, og da han var kommet udenfor

gårdens marker, manede han herregården lige ned i afgrunden, og Gaardbo sø blev nu der, hvor Gaardbogård og dens marker havde ligget. Der fortælles endvidere, at præsten skulle have glemt en bog på en stol i det værelse, hvor svinet var lagt i sengen, men at han, ved hjælp af sine sorte kunster forstod at mage det således, at bogen i tør tilstand kom svømmende i land på stolen.«

De tre variationer af sagnet, som her er gengivet, giver et lille indtryk af, hvilken virkning den store sø har haft på fantasien.

Efter sagnets udbredelse at dømme, må det have været almindeligt kendt i årene omkring udtørringen. Der var desværre intet tilbage, hverken af herregård eller herremand, selv om mange øjne dengang og siden har afsøgt søbunden for effekter.

Fig. 3. Gaardbo sø set fra syd.

Fig. 4. Gaardbo sø set fra øst.

LITTERATURLISTE

1. Folkeminder fra Vendsyssel af A. P. Gaardboe. 1893.
2. Danske sagn. Af E. T. Kristensen 1895. Bind 3 nr. 1187.
3. do. nr. 1209.
4. do. nr. 1210.
5. Danske sagn. E. T. Kristensen. 1931. Bind 3 ny række nr. 665.
6. do. nr. 666.
7. Danske Folkesagn 1839-83. Af S. Grundtvig. udg. 1948. nr. D 9
8. do. nr. D 10.
9. »Fra Storhøj i Vendsyssel«. Af L. Budde. 1894.
10. Sagn og overtro fra Jylland. Af E. T. Kristensen. 1886. Nr. 200 b.

